

տեղն էր, ուր պահուում էր հռչակաւոր սուկե-
դեղմը:

Տեսանք, որ հայերին եւս յայտնի էր Արէսը
իրբեւ արտոյեան առասպելական Դիորիի:

Մի աւանդութեամբ Արէսի որդին էր կար-
ծուում Սալիպոս, այսինքն՝ Սալիբ քաջածանօթ
ցեղի նախահայրը (Appol. Rhod. II 373):

Այս եւ նման զրոյցները նշան են Արէսի
ժողովրդականութեան նաեւ Յարեթեան կոչ-
ուած ժողովուրդներէ մէջ:

Չի կարելի ժխտել, որ յոյն գաղթականու-
թիւնն է բերել Արէսին Արեւելք: Քրիստոսից
առաջ եօթերորդ դարից յոյներն արդէն հաս-
տատուած էին Տրապիզոնի շրջանում: Արդեօք
յունական Արէսի ժողովրդականութիւնը հիմն
չունէ՞ր տեղական հին Պանթէոնում:

Վրացիքն լեզուով կայ արէ բառը, որ
նշանակում է կողմ եւ եղանակ: Բառը հին է
եւ պատահում է Սաղմ. 73, 17, արէ գազա-
փխուլիսա, որ է «գարնան եղանակ»:

Եթէ միայն վրացի արէ, յոյն արէ բառը
չէ Պոնտոսի տեղական բարբառներից վերցը-
րած, որ արմատակից պարսիկ hava, որ-
տեղից հայերէն արտա-հաւակ (Սորենացու
Ողբի մէջ) պէտք է ենթադրել, որ անտես թե-
լերով կապուած է լիտովերէնի oras «ե-
ղանակ, արձակ օր» նշանակութեամբ:

Վարդէի համեմատութիւնը լատիներէն
area «արձակ տեղ, կալ» բառի հետ համողիչ
չէ:

Մի անգամ եւս կրկնում ենք, որ յատուկ
անունները, որքան հին, այնքան անմատչելի
են ստուգարանական վերլուծման:

Մեր նպատակը չէ փշոտ հարցերը լու-
ծել, այլ մատնանիչ անել այն բառական նիւ-
թերը, որոնք անտես չպիտի առնուին ստու-
գարանական փորձեր անելիս: Ճշմարտութեան
սահմաններն են նեղ, իսկ հնարաւորութեան՝
չատ լայն են: Վրացի արէ բառը կարող է եւ
հայ Արայի հասարակացումն լինել:

Հայ դիցարանութեան մի ուրիշ անուն,
որ հետագայում Արայի նման արքայական
զգեստով է հանդէս գալիս, անցել է Վրաս-
տան եւ այնտեղ մնացել հասարակ անուան նը-
շանակութեամբ: Ի նկատի ունինք Արտաւազդ
անունը, որ Վիտամեանի (էջ 108, 189) յայտ-
նի վէպում գործ է ածուում հասարակ կախար-

դի իմաստով:

Ամէն պարագային մեր ելակէտն ոչ այն-
քան լեզուազիտութիւն է, որքան դիցարանա-
կան նկատումները: Հետաքրքրական է, որ
Արէսը եւ էր-Արան թուում է թէ զարգացման
միեւնոյն ուղիով են ընթացել:

Հեսիքիոս իր բառգրքում մակեդոնական
Արտոսս ձեւի հանդէպ զնում է Հերակլէս:
Artagnes իրանական Veredragna-ն է, հնդկ-
Vritrahan եւ հայ Վահագն, որ իրանական
փոխառութիւն է:

Հայ մատենագրութիւնից յայտնի է, որ
Վահագնը նոյնն է ինչ որ Հերակլը եւ ուրեմն
Արէսը:

Արդ՝ Վահագնի վերաբերեալ Գուսանա-
կան երգը — Երկնէր երկին — եթէ յիրաւի
Վահագնին է նայում, նրան նկարագրում է
իրբեւ արեւի աստուած: Վահագն=Վերեթրա-
զնա Հրուդէնի մականունն է եւ առնչութիւն
չունի արեւի հետ: Վահագնի արեւացումը
բուն հայկական բնոյթ ունի եւ բացատրելու է
նրանով, որ Վահագնին է անցել տեղական մի
ուրիշ աստուծու ժառանգութիւնը, լծորդուած
արեւին:

Ուրիշ խօսքով, իրանական անուան տակ
սքողուած է զուտ հայկական աստուածու-
թիւն, որի հարադատ անունը էր-Արայի մօտն
է որոնելու: Ինչպէս որ մակեդոնական Արէսը,
որ է Արոտ(ոս)ը յեղաշրջուած է Հերակլէսի,
այնպէս էլ հայ էր-Արան դառնում է Վահագն,
արեւելեան Հերակլէս:

* * *

Աստուածների կերպարանափոխութիւնը
արձագանդ է հասարակական կեանքի յեղա-
շրջման հիմնական հանդոյցների:

Սկզբնական շրջանում, երբ մարդը մա-
քառում էր առաւելապէս բնութեան եւ նրա
արհաւիրքների դէմ, ամենաչունչ արեւը,
կեանքը եւ նրա յարափոփոխ ելեւէջները պայ-
մանաւորող ոյժերը, մարդու եւ շրջապատի
մահն ու վերածնունդ պատճառող ոգիները ա-
ռաջնակարգ տեղ պիտի դրաւէին նախնի Պան-
թէոնում եւ նրա զարդը կազմէին:

Այնուհետեւ բնութեան կուռին աւելանում
են նոր յղացումներ, նոր ցաւեր: Համայնքը
ստիպուած է դէնք առնել հարեւան ցեղերի դէմ
կամ ինքնապաշտպանութեան համար կամ նոր